

УДК 37.015.3:159.954-053.6]:316.7

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.8>

Галина ОЛІЙНИК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-8279-7433

Юлія КРЕХОВЕЦЬ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», факультет педагогіки та психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46023

ORCID: 0009-0001-7571-9103

Бібліографічний опис статті: Олійник, Г., Креховець, Ю. (2023). Формування і розвиток творчих здібностей підлітків з використанням соціокультурної діяльності. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 61–66, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.8>

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено та висвітлено шляхи формування і розвитку творчих здібностей підлітків з використанням соціокультурної діяльності. Наведено наукові трактувань поняття «творчість» відповідно до: Великого тлумачного словника сучасної української мови; українського педагогічного словника; Cambridge Academic Dictionary та Artificial Intelligence. Розкрито мету, яка полягає у дослідженні та висвітленні шляхів формування і розвитку творчих здібностей підлітків з використанням соціокультурної діяльності. Досліджено думки античних філософів, наукові праці зарубіжних психологів та психологів сьогодення. Виокремлено перелік компонентів, які входять до складу творчих здібностей, а саме: мотиваційно-творча активність; інтелектуально-логічні здібності; інтелектуально-евристичні здібності; комунікативні здібності та здібності до самоорганізації. Розкрито зміни в процесі творчості відповідно до плину часу з віком. Доведено, що підлітковий вік є найкращим періодом для розвитку творчих здібностей через відсутність значних стереотипів в особистості, та наявність «дитячої» мрійливості. Досліджено уподобання підлітків щодо вільного проведення часу та дозвільної діяльності. Проаналізовано ігрові VR технології, як один із елементів формування та розвитку творчих здібностей в підлітковому віці. Висвітлено переваги та недоліки даної технології та її впливу на особистість підлітка. Виокремлено роль соціального педагога, як важливої постаті у роботі з підлітками, їхньому навчанню, вихованню та розвитку.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, підлітки, соціальний педагог, соціокультурна діяльність.

Halyna OLIINYK

PhD., Associate Professor, Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ternopil National Pedagogical University, 2 Maxyma Kryvonosa str, Ternopil, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-8279-7433

Yuliia KREKHOVETS

Candidate of the second (master's) level of higher education, specialty 011 "Educational and pedagogical sciences", Faculty of Pedagogy and Psychology, Ternopil National Pedagogical University, 2 Maxyma Kryvonosa str, Ternopil, Ukraine, 43025

ORCID: 0009-0001-7571-9103

To cite this article: Oliinyk, H., Krekhovets, Y. (2023). Formuvannia i rozvytok tvorchykh zdbnostei pidlitkiv z vykorystanniam sotsiokulturnoi diialnosti [Formation and development of creative abilities of teenagers using socio-cultural activities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 61–66, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.8>

FORMATION AND DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF ADOLESCENTS USING SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

The article examines and highlights the ways of formation and development of creative abilities of teenagers using socio-cultural activities. Scientific interpretations of the concept of "creativity" are given in accordance with: the Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language; Ukrainian pedagogical dictionary; Cambridge Academic Dictionary and Artificial Intelligence. The goal is revealed, which consists in researching and highlighting the ways of formation and development of creative abilities of teenagers using socio-cultural activities. The opinions of ancient philosophers, scientific works of foreign psychologists and psychologists of today have been studied. The list of components that make up creative abilities is highlighted, namely: motivational and creative activity; intellectual and logical abilities; intellectual and heuristic abilities; communication skills and self-organization skills. Changes in the process of creativity in accordance with the passage of time with age are revealed. It has been proven that adolescence is the best period for the development of creative abilities due to the absence of significant stereotypes in personalities and the presence of "childish" dreaminess. The preferences of teenagers regarding free time and leisure activities were studied. Game VR technologies are analyzed as one of the elements of formation and development of creative abilities in adolescence. The advantages and disadvantages of this technology and its influence on the adolescent's personality are highlighted. The role of the social pedagogue is singled out as an important figure in working with teenagers, their education, upbringing and development.

Key words: *creativity, creative abilities, teenagers, social pedagogue, socio-cultural activity.*

Актуальність проблеми. В теперішньому світі творчість та креативність набувають надзвичайно вагомого значення і прирівнюються до ваги золота. Наука та техніка з кожним роком вдосконалюються, іноді навіть випереджаючи процес еволюції, втім разом з цим людство стикається з новими викликами у різних сферах діяльності і безліч з цих викликів пов'язані із збереженням людської нації, створенням комфортного середовища для кожної людини та можливості реалізації своїх талантів.

Роботодавці дедалі частіше є зацікавленими в особах із вираженими творчими здібностями та здатністю до креативного мислення. Вони впевнені, що такі особистості принесуть успіх для компанії та й всього людства, зможуть збагатити світ новими відкриттями і винаходами. Водночас з цим питанням проблемою також постає значна технізація в багатьох сферах життя людини: науці, культурі, побуті і т. п. Штучний інтелект – його доступність для кожного не лише полегшує життя людей, але й носить в собі негативний вплив особливо на нове покоління.

Підлітки XXI століття активно взаємодіють з будь-яким видом техніки. Для них простіше знайти відповідь в інтернеті, або звернутися за допомогою до штучного інтелекту, ніж мислити самостійно. Вони не знають, як правильно скерувати свої думки, не вміють нестандартно мислити, шукати шляхи виходу із різних ситуацій та використовувати свій внутрішній потенціал. Підлітки плывуть за течією життя і не прагнуть змінити щось в цій течії, додати нових барв. Такі результати

в подальшому призведуть до спустошення суспільства, його деградації.

Неможливо придумати велосипед, коли він вже існує і був винайдений декілька років назад, однак, за наявності творчих здібностей та творчого підходу в особистості ідею велосипеду можна реконструювати. В підсумку ми отримаємо зовсім новий винахід з новою функціональністю та можливостями використання. І це лише один приклад із тисячі завдяки якому можна побачити важливість розвитку творчих здібностей, а особливо актуальним дане питання буде для тих, хто переходить етап із споживача людських благ та стає на шлях їх творіння, а також для інших – кому не байдужий прогрес розвитку людства.

Соціокультурна діяльність є одним із найкращих методів розвитку творчих здібностей в підлітків. Вона постає у вигляді у вигляді системи форм, засобів та методів, які впливаючи на особистість призводять до розвитку її здібностей, талантів, сприяють навчанню, вихованню та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливий внесок в дослідження поняття творчих здібностей зробили античні філософи: Аристотель, Геракліт, Демокрит, Піфагор, Платон, Сократ.

Проблема творчості та творчих здібностей розглядається в роботах таких зарубіжних психологів та дослідників, як: І. Кант, К. Юнг, Дж. Келлі, Альфред Адлер, Ф. Баррон, П. Мейсбургер, а також українських науковців: І. А. Волощук, В. Ф. Калашин, С. О. Сисоєва, Л. В. Шелестова.

Мета дослідження полягає у дослідженні та висвітленні шляхів формування і розвитку творчих здібностей підлітків використовуючи соціокультурну діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи творчість, як процес, можемо стверджувати, що вона знаходила своє існування ще задовго до створення людства. Першим творцем в історії створення світу, її матеріальної та духовної складових виступає – Бог. Він започаткував ланку творення передавши людині дар до її продовження в фізичному світі.

В епоху Середньовіччя будь-які дивакуваті думки засуджувалися, а особистостей, які їх породжували чекала в кращому випадку нелегка доля; в гіршому – смертний вирок. В подальші часи, відбувся умовний поділ людей на два типи: генії та диваки. Тих, хто на відріз був не схожий на інших мисленням, ідеями та результатами своїх задумів називали чудаками. Інших, які зуміли досягти великих успіхів та розвинути свою діяльність відшліфувавши її до ідеалу, при цьому виділитися різнобарвністю уяви: геніями, мислителями, наукознавцями. Вони мали шану серед народу і могли вчити інших. І коли перших гнобили та зневажали, тоді других любили, поважали, хотіли бути схожими на них, їхніми роботами захоплювалися, а продукт думки виставляли напоказ захоплюючись інакодумством.

Праці перших античних філософів чітко демонструють їхнє зацікавлення творчістю, як процесом та результатом людської уяви. Аристотель, Геракліт, Демокрит, Піфагор, Платон, Сократ та інші – першими почали формувати хоча б мінімальне уявлення про поняття «здібності» і «творчі здібності».

Платон один із перших ввів в науку термін «здібності». Вважав, що кожна людина має певний ліміт здібностей, які може використати протягом свого життя і відповідно до цього повинна займати доцільне місце в суспільстві. Також наголошував на божественній природі творчих здібностей (Plato's). Аристотель поділяв думку Платона стосовно здібностей, як дарунку богів, але заперечував їхню обмеженість. Натомість говорив, що здібності можна розвивати завдяки оточенню в якому перебуває особистість або через виховання. Зробив поділ здібностей на два види: вроджені та набуті.

Німецький філософ І. Кант пов'язав творчі здібності із продуктивною здатністю уяви і відвів їй вагоме місце в творчому процесі. Стверджував, що уява є сполучною ланкою між спостереженням та досвідом і в кінцевому результаті причиною творчих задумів. Вважав, що саме завдяки творчим здібностям людина швидше може пізнати світ та дослідити його (Говорун, 2012).

Психоаналітик К. Юнг говорив, що дар творчості, який людина отримала від богів є не лише благословенням, але й прокляттям. З однієї сторони особистість прагне щастя, гармонії та спокою, а з іншої повинна виходити із зони комфорту, щоб займатися пошуком натхнення і створювати грандіозні та великі речі. Вважав, що під час творчого процесу людина постає не лише творцем реальності, але й «скульптором» для власної особистості, перебуває в пошуках самої себе, більше пізнає власні внутрішні прагнення та бажання (Jung).

Автор теорії особистісних конструкторів Дж. Келлі провів паралель між власною теорією та творчістю. Стверджував, що особистості з розвиненими творчими здібностями мають певний, уявний, набір конструкторів завдяки яким вони отримують інформацію від світу, потім аналізують її та модифікують у новий об'єкт або предмет. Наголошував на важливості когнітивних процесів, індивідуального та суб'єктивного досвіду на розвитку творчих здібностей (Kelly).

В контексті здійснюваного дослідження нам відгукнулася думка Альфреда Адлера. Попри те, що у своїй специфіці він не зосереджувався на творчості, як окремій темі, однак сказав дуже влучні слова: кожна людина по своїй натурі є творчою. Цим самим, кожна людина може бути творцем, адже у кожній наявні творчі здібності. Адлер вважав, що бажання людини виділитися із «сірої маси» спонукає її до здійснення творчої діяльності (Adler) Не можемо сказати погано це чи добре, однак якщо бажання «заявити про себе» через творчість не переходить міри розумного, тоді запросто має право на існування.

Не менш цікавими стали думки Френка Баррона, цей чоловік твердо може носити звання піонера психології творчості. Він чимало часу приділив задля дослідження ідеї «творчого

генія». Наступними словами описував творчих людей: «*Creative people are especially observant, and they value accurate observation (telling themselves the truth) more than other people do*». Також писав: «Creativity is a quest for meaning. It is an attempt to penetrate the mystery of the self, and perhaps the even greater mystery of Being» (Barron).

Через значні розбіжності в поглядах, впродовж останніх кількох років вчені активно займаються дослідженнями, що поправді слід вважати творчістю і які характеристики наявні у творчої особистості. Донедавна це питання не вважалося таким вагомим, а всі трактування дослідників ґрунтувалися на їхніх власних поглядах та досвіді.

Вчені сьогодення: Волощук І. А., Калошин В. Ф., Сисоєва С. О., Шелестова Л. В. – вважають, що рівень інтелекту впливає на розвиток творчих здібностей. Наголошували на важливості «проблемних ситуацій» і порівнюють їх з «ключами» до відкриття творчих здібностей. Говорять, що важливим для підлітків є досліджувати та розвивати гнучкість мислення і в подальшому це сприятиме до знаходження нестандартних ідей (Волощук, Калошина, Сисоєва, Шелестова).

Незважаючи на численні дослідження поняття «творчість» воно все ж залишається неоднозначним. П. Мейсбургер у 2009 році задля власного дослідження, яке стосувалося творчого середовища, та творчості як феномену дослідив безліч наукових праць та нарахував близько сотні трактувань поняття «творчість». В таблиці 1 наведемо деякі трактування вищезгаданого поняття.

Творчі здібності включають перелік компонентів, які в сукупності впливають на розумові процеси людини (Міщиха, 2007):

- мотиваційно-творча активність (жага до нових відкриттів, творчих злетів; бажання само-розвиватися; бути творцем);

- інтелектуально-логічні здібності (здатність логічно мислити; співставляти факти);

- інтелектуально-евристичні здібності (здібності генерувати нові ідеї; творчо та нестандартно мислити);

- комунікативні здібності (вміння слухати та чути людину; налагоджувати ефективну комунікацію з співрозмовником);

- здібності до самоорганізації (самоконтроль; саморозвиток).

Стосовно самих творчих процесів та їхньої зміни відповідно до плину часу, проаналізувавши різноманітні джерела, можемо дійти до думки, що по мірі дослішання творчі здібності стають менш вираженими, адже саме так працює мозок людини, він починає орієнтуватися на соціум, розділяючи в ньому уявне та реальне. Перше відкидається з позначкою – неможливе для здійснення, а весь інший час присвячується другому, як ефективному і єдиному шляху провадження діяльності.

Підлітковий вік є перехідною фазою росту та розвитку і найбільш маргінальним періодом життя людини. Підлітка вже не можна віднести до дитини, бо він нею не є, але й не можна вважати повноцінно дорослою особистістю, тому що для нього ще недоступні певні соціальні ролі та можливості. Якщо ж подивитися з третьої сторони, то саме цей період вважається ідеальним для формування особистості і розвитку її творчих здібностей. В підлітків на половину менше стереотипів щодо соціального життя, ніж у дорослих, відповідно і фантазувати вони ще розучилися до кінця.

Сучасні підлітки доволі активні. Вони воліють більше часу проводити в колі однодумців,

Таблиця 1

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови	«Творчість – діяльність людини, спрямована на створення духовних та матеріальних цінностей; діяльність, проінята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку». «Креативність – творча, новаторка діяльність».
Український педагогічний словник	«Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення».
Cambridge Academic Dictionary	«Creativity – the ability to produce original and unusual ideas, or to make something new or imaginative».
Artificial Intelligence	«Creativity – the production of ideas and objects that are both novel or original and worthwhile or appropriate, that is, useful, attractive, meaningful, or correct»

ніж на самоті. Захоплюються спортом, музикою танцями, подорожами, вивченням іноземних мов, шукають хоббі, яке їм буде до душі. Між пасивним та активним дозвіллям – однозначно оберуть активне.

На теперішній момент, щодо формування та розвитку творчих здібностей підлітків ми розглядаємо гру, та ігрову діяльність, як один із елементів соціокультурної діяльності. Гра, як педагогічний інструмент виступає чудовим способом навчання, виховання та розвитку особистості підлітка. В. Сухомлинський висловився про гру, як чудовий старт і початок для формування в підлітків творчих здібностей, адже саме у грі вони створюють свій світ: вигаданий, але водночас реальний. Особливість гри полягає в простому її застосуванні, адже ігри бувають різними та в різному форматі, з різною кількістю матеріалів, або зовсім без потреби в додаткових матеріалах.

Зараз набувають популярності VR ігри. На жаль, далеко не кожен підліток має змогу грати в такі ігри вдома, проте існують заклади, куди він може завітати з друзями, щоб провести своє дозвілля. В м. Тернопіль такий заклад носить назву «AfterLife VR club». В даному клубі налічується близько 70 ігор – це й інтелектуальні квести, пригодницькі ігри, розвивальні, сюжетні та інші.

Перевагою ігор VR в творчому розвитку підлітка є як і сюжет, так і відчуття «реальності». Окуляри VR дозволяють не просто уявити ігровий світ, а зануритися в нього, побувати на різних локаціях та місцевостях – без загрози для здоров'я, а головне дозволяє відчутти, що нереальне все ж може бути реальним.

Також дуже важливим є особистість соціального педагога. Працюючи з підлітками повинен бути ерудованою, харизматичною та творчою людиною, щоб зацікавити тих, кого він навчатиме.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, дослідники прийшли до висновку, що творчі здібності можна і потрібно розвивати. Творчість – це не лише мистецтво, чи культура, але й частина повсякденного життя та частина будь-якої нашої діяльності. Для підлітків є важливим не лише моральний та духовний розвиток, але й творчий і тоді через певний період машина часу існуватиме не лише на екранах кінофільмів, але й у реальному житті. Розвиток інших – це вклад в майбутнє, який ніколи не буде зайвим і стовідсотково принесе свої плоди.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на вивчення театру та кінематографу, як способів формування та розвитку творчих здібностей підлітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000; уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь: Перун. 2005. VIII, 1728 с.
2. Волошук І. А. Мотивація творчості молодого вчителя як основа його готовності до інноваційної педагогічної діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету*. Вип. 2 (5). Херсон. 2011. С. 226-230.
3. Говорун Д. І. Творча уява в естетичній теорії Канта. *Вісник Черкаського університету*. 2012. С. 5-11.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 366 с.
5. Калашин В. Ф., Гоменюк Д. В., & Сушенцева Л. Л. Розвиток творчості учнів. Харків. Основа. 2008.
6. Міщиха Л. П. Психологія творчості : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Гостинець. 2007. 448 с.
7. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ. Міленіум. 2006. 346 с.
8. Шелестова Л. В. Дослідження процесу розвитку творчих здібностей старшокласників у практиці профільного навчання. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. № 1 (20). 2018. С. 21-32.
9. Alfred Adler. Institutes of San Francisco & Northwestern Washington. *Classical Adlerian Depth Psychotherapy*. Volume I. Part One: Overview of Classical Adlerian Theory. Chapter 1: Creative Power. URL: <http://www.adlerian.us/cadr-ch1.htm> (дата звернення: 29.08.2023).
10. Artificial Intelligence. URL: <https://chat.openai.com/> (дата звернення: 29.08.2023).
11. Cambridge Academic Dictionary: Creativity. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/creativity> (дата звернення: 29.08.2023).
12. Carl Jung: On the Cost of Creativity. URL: <https://jungcurrents.com/jung-creative-fire-artist> (дата звернення: 29.08.2023).
13. Frank Barron – Pioneer in the Psychology of Creativity. URL: <https://www.creativeabs.com/en/creative-people/219-frank-barron.html> (дата звернення: 29.08.2023).

14. Kelly G. *The Psychology of Personal Constructs*. 1st ed. Taylor and Francis. URL: <https://www.perlego.com/book/1711038/the-psychology-of-personal-constructs-volume-one-theory-and-personality-pdf> (дата звернення: 29.08.2023).

15. Plato's Philosophy Of Art In Ion: The Divine Madness Of Poetry. URL: <https://www.thecollector.com/plato-philosophy-ion-art/> (дата звернення: 29.08.2023).

REFERENCES:

1. Busel V. (Ed.) (2005). *Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [The great explanatory dictionary of Ukrainian language]. Kyiv, Irpin: Perun. 250000 words. VIII, 1728 p. [in Ukrainian].
2. Voloshchuk, I. (2021). Motivation of Creative Activity for Young Teachers as the Basis of their Readiness for Innovative Pedagogical Work. *Collection of Scientific Papers of Kherson National Technical University*. Kherson. 2(5)
3. Hovorun, D. (2021). Creative Imagination of Kant's Aesthetic Theory. *Bulletin of Cherkasy University*.
4. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv: Lybid. 336 p.
5. Kaloshyn, V., Homeniuk, D., & Sushentseva, L. (2008). Development of Students' Creativity. Kharkiv: Osnova.
6. Mishchukha, L. (2007). *Psychology of Creativity: Educational Manual*. Ivano-Frankivsk: Hostynets. 448 p.
7. Sysoieva, S. (2006). *Fundamentals of Pedagogical Creativity*. Kyiv: Millennium. 346 p.
8. Shelestova, L. (2018). Research on the Development of Creative Abilities of High School Students in the Practice of Profiled Education. *Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Prospects*. 1(20).
9. Adler, A. (2023, August 29). Institutes of San Francisco & Northwestern Washington. *Classical Adlerian Depth Psychotherapy*. Volume I. Part One: Overview of Classical Adlerian Theory. Chapter 1: Creative Power. Retrieved from <http://www.adlerian.us/cadp-ch1.htm>
10. Artificial Intelligence. (2023, August 29). Retrieved from <https://chat.openai.com/>
11. Cambridge Academic Dictionary. (2023, August 29). Creativity. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/creativity>
12. Carl Jung. (2023, August 29). On the Cost of Creativity. Retrieved from <https://jungcurrents.com/jung-creative-fire-artist>
13. Frank Barron. (2023, August 29). Pioneer in the Psychology of Creativity. Retrieved from <https://www.creativeabs.com/en/creative-people/219-frank-barron.html>
14. Kelly, G. (2023, August 29). *The Psychology of Personal Constructs*. 1st ed. Taylor and Francis. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/1711038/the-psychology-of-personal-constructs-volume-one-theory-and-personality-pdf>
15. Plato's Philosophy Of Art In Ion. (2023, August 29). The Divine Madness Of Poetry. Retrieved from <https://www.thecollector.com/plato-philosophy-ion-art/>